

ALLE TIJD

Ronald Giphart

Alle tijd

ROMAN

2019

DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

Copyright © 2019 Ronald Giphart
Omslagontwerp Moker Ontwerp
Omslagfoto © Seth Doyle (Unsplash)
Foto auteur © Stephan Vanfleteren
Vormgeving binnenwerk Perfect Service, Schoonhoven
Druk Wilco, Zutphen
ISBN 978 94 031 6040 5
NUR 301

debezigebij.nl

Voor mijn vrienden

Time may change us
But we can't trace time
(vrij naar David Bowie)

1989

Ons verhaal begint eigenlijk rond het jaar 1000, toen de buurtschap Stathe – een uit houten bouwsels bestaande handelswijk direct naast de bisschoppelijke burcht van Utrecht – werd geplaagd door dichtslibbende toevoerwegen, een ontwikkeling die funest was voor kooplieden en de plaatselijke nijverheid. De rivieren om de oude middeleeuwse stad raakten steeds minder goed bevaarbaar en het voortbestaan van Stathe werd bedreigd. De bewoners van Utrecht kwamen daarom met het plan een gracht te graven tussen de hoofdstroom van de Rijn – die toen nog direct langs de nederzetting liep – en de Vecht, een stukje verderop. Het verbindende kanaaltje zou niet meer dan een paar honderd meter lang hoeven te zijn voor een opgekaalfaterde doorstroming.

Natuurlijk was er verzet tegen het plan, zoals er ook toen al over alles werd gediscussieerd. Wie zou het betalen? Wie zou ervan profiteren? Wat vond de bisschop ervan? Zou er tol worden geheven? Wat deed dat met de handel?

Uiteindelijk werd de beslissing genomen, waarna de graafwerkzaamheden begonnen aan de gewenste waterdoorgang, die toen nog Gracht werd genoemd en pas veel later de naam Oudegracht kreeg. Hadden de tegenstanders hun zin gehad dan zouden wij elkaar bijna duizend jaar later waarschijnlijk niet hebben ontmoet.

In de zomer van 1989 kwam Düran Stojanović aan in Utrecht, een onbeduidende crimineel die voor de rest van onze geschiedenis van geen enkel belang is, behalve dat hij op zijn manier een rol speelde bij het ontstaan van onze vriendschap. Stojanović was een paar maanden actief in Utrecht en omstreken. Na een paar gemakkelijke kraken in 't Gooi, maakte hij de fout in te breken bij een bedrijfspand aan de Nieuwegracht in de binnenstad van Utrecht. Waarom hij bij een eenvoudige kraak een pistool bij zich had heeft hij later tegenover de rechter niet duidelijk kunnen maken, maar feit was dat hij een handwapen van Tsjechische makelij bij zich droeg. De CZ-75, het paradepaardje van wapenfabrikant Česká Zbrojovka Uherský Brod, was ontworpen in 1975 en sindsdien waren er duizenden over Europa verspreid, omdat het pistool bekendstond om zijn nauwkeurigheid en betrouwbaarheid.

Toen Düran Stojanović tijdens zijn bezigheden door een bewaker werd gesnapt, richtte hij zonder scrupules zijn wapen op de man en vuurde hij het af. Gelukkig bleek hij een slechte schutter en het roemruchte pistool was achteraf toch niet zo enorm betrouwbaar, want Stojanović begon verbeteren de trekker over te halen, maar de CZ weigerde subiet alsof het geen zin had een onschuldige opzichter de dood in te jagen. Daarom zette de rondzwervende Joegoslaaf het op een rennen. In zijn vlucht werd hij gevolgd door de surveillant, die via zijn portofoon kans zag de centrale te waarschuwen, waarop prompt het halve hoofdbureau van de gemeentepolitie uitrukte op zoek naar de schietende inbreker. De opgejaagde crimineel maakte een lange omweg door het centrum, tot hij zich klem liep bij de Oudegracht. Van vier zijden naderden politiemannen, waarop de inbreker met een kalm gebaar zijn pistool in het water wierp en zich vervolgens overgaf. Zittend op zijn knieën werd hij ingerekend.

Geen van de agenten durfde achteraf te zweren dat hij met eigen ogen had gezien dat Stojanović zijn wapen in de gracht had gegooid. De hoofdcommissaris wilde echt dat het pistool

gevonden werd, en daarom gaf hij duikers de opdracht te gaan zoeken. De hele dag bleven de kikvorsmannen het proberen, maar toen er bij zonsondergang nog steeds niets was gevonden rees de vraag of Düran Stojanović zijn pistool wel daadwerkelijk in het water had geworpen. Dat hij had geschoten stond vast – daarvan getuigde een kogelgat in een muur van het bedrijf waar hij inbrak – maar zijn pistool bleef zoek. De zogenoemde driehoek van burgemeester, officier van justitie en hoofdcommissaris besloot dat de CZ-75 boven water moest komen en met een voor de overheid ongekennde daadkracht werden door een gespecialiseerde dienst van Rijkswaterstaat twee weken later in de gracht met behulp van een hei-installatie enorme houten schotten geplaatst, ter hoogte van de bruggen waartussen het weggegoorpen pistool zou moeten liggen. Bij de Jansbrug, stroomafwaarts van de Bezembrug, verschenen twee enorme afwatergeneratoren, die rekening konden houden met de vele brasems, voornen en andere vissen in de Utrechtse grachten. Om te voorkomen dat door het wegvallen van de waterdruk de ruim duizend jaar oude kadewanden zouden overhellen en instorten werden er over het water aangevoerde joekels van houten stempelbalken bevestigd.

Op een woensdagochtend begon men vijftigduizend liter water per uur uit het afgezette stuk gracht te pompen. Twee dagen later was het waterpeil dusdanig gedaald dat de drassige kleibodem in zicht kwam. Inmiddels had zich in de hele stad rondgezongen dat er midden in het centrum iets bijzonders gebeurde. Niet alleen burgers kwamen een kijkje nemen, ook stroomden uit verschillende geledingen nieuwsgierige onderzoekers toe. De Nederlandse Vereniging van Archeologen was verheugd én bezorgd over de onverwachtse blootlegging van de middeleeuwse kade, mediëvisten waren benieuwd naar gebruikte steensoorten en bouwtechnieken, de Gemeentereiniging was vooral geïnteresseerd naar de mate van vervuiling van het tijdelijk gedempte stuk en rivierbiologen wilden kijken naar

de bodemflora en -fauna, want zo'n uitgelezen kans kregen ze niet vaak.

Op vrijdagavond was het stuk gracht zo goed als leeggepompt. Het ongeveer drie meter diepe lege bassin bood een vervreemdende aanblik. Omdat de gemeente het jaar daarvoor nog met een speciale grijparmboot wrakken uit de gracht had geschept, bleek het aantal fietsen op de bodem wel mee te vallen: er staken een paar frames op uit de vaalgroengrauwe blubber, maar er was geen sprake van een kerkhof. Verspreid in de lege gracht lagen enkele houtbalken en ondefinieerbare bemodderde voorwerpen. Hier en daar scharrelden krabbetjes en in een paar ondiepe plassen sprongen visjes spartelend voor hun leven. De toeschouwers langs de relingen van de werven om de gracht heen stroomden die avond toe. Honderden pomptoeisten wilden allemaal zien wat in duizend jaar niemand voor hen had mogen aanschouwen: de bodem. Wij waren erbij.

Er lagen zes lijken. Althans, vijf rompen en een zogenoemd overzichtspreparaat. 'Lijken' hoorde trouwens bij de verboden woorden, net als 'doden'. De begeleidende medici spraken liever van 'stoffelijke overschotten' en 'lichamen'.

Stipt om negen uur 's ochtends op de dag van onze ontmoeting opende dr. Demesmaeker, de Vlaamse hoogleraar die al jaren dissectieonderwijs gaf aan de Universiteit van Utrecht, de deur van wat de grote snijzaal werd genoemd, waarna hij veertien in witte jassen geklede studenten geneeskunde uitnodigde voor het anatomisch practicum Stofwisseling I. In gespannen afwachting schuifelde Luciën Eduard Ruitenbergh der Alderwereldt richting de snijzaal. Zijn volledige naam had natuurlijk iets hilarisch en mede daarom begonnen we hem al vrij snel Dikke te noemen, een bijnaam die hij in de loop der jaren overigens weer kwijtraakte, hoewel dat niet voor zijn kilo's gold.

Op aanraden van ouderejaars had Luciën die ochtend net als de meeste van zijn medestudenten goed ontbeten, want een ontleedkundig college op je nuchtere maag werd afgeraden, zeker als er de hele dag in darmen werd gesneden. De zenuwen begonnen zich te roeren. Luciën haalde diep adem. Er waren twee soorten studenten: de nerveuzen zoals hij – voornamelijk bang voor de uitwerking die de aanblik van een dood lijf op hun gestel zou hebben – en de lieden die hartstochtelijk beweerden zich al weken op dit practicum te verheugen. Die laatsten hadden niet door dat hun overdreven enthousiasme ook een uiting was van zenuwen, bedacht Luciën.

Tijdens zijn trimesters had hij al eerder in stukjes lichaam gesneden, maar dat waren preparaten waaraan niets humaan viel te ontdekken. De reepjes mens die hij had mogen onderzoeken hadden in structuur niet verschild van de reepjes kikker en haai waarmee hij ook had gewerkt. Vanmorgen zou hij voor het eerst in zijn leven de menselijke sterfelijkheid van zo dichtbij zien – en daarbij willens nillens geconfronteerd worden met het ingebakken onafwendbare falen van het vak dat hij had gekozen. Wederom haalde hij diep adem. Niemand kon de dood ontlopen, hoe krampachtig artsen ook hun best deden. Op z'n hoogst zou hij leren de dood uit te stellen, meer zat er niet in.

Bij binnenkomst in de snijzaal dacht Luciën aan zijn vader, zijn ooms en oudere broers, die allen in deze kille ruimte hadden geleerd in weerloze lichamen te snijden. Hij stamde uit een artsengeslacht, zijn vader en grootvader, een paar van zijn ooms en tantes, twee broers en drie neven zaten ook in de artsenij. De Ruitenbergers der Alderwereldt en hun aanhang konden hun eigen ziekenhuis beginnen, als de familie tenminste wat beter met elkaar zou omgaan. Luciëns broers Lodewijk en Roeland hadden hem in de weken voor zijn eerste anatomisch practicum opgefokt met horrorverhalen over kotspartijen, flauwgevallen studenten en lugubere idioterieën die branieschoppers met dood weefsel hadden uitgehaald. Je moest er psychisch

voor in de wieg zijn gelegd, zei Roeland, om een geprepareerd lijk in stukken te hakken en daarna in de mensa zonder met je ogen te knippen een boterham ossenworst of halfom te verorberen.

Waar zijn broers hem angst hadden ingeboezemd, was het zijn vader die hem had geprobeerd gerust te stellen. Luciën sprak hem een dag voor het gevreesde practicum over de telefoon. Zijn zoon stond in een eeuwenlange traditie, hield de oude Ruitenberg hem voor, een gebruik dat in onze contreien opkwam aan het einde van de middeleeuwen, toen terechtgestelde misdadigers publiekelijk werden opengesneden om te zien hoe het menselijk lichaam er vanbinnen uitzag. Zijn vader sprak van 'a great chain of being', een ketting van stervelingen die elkaar door de tijd heen leerden wat er te leren viel over de wereld. Wat Luciën die ochtend te weten zou komen zou hij zelf ooit overbrengen op anderen, zei zijn vader, en die anderen zouden die kennis op hun beurt ook weer verder dragen. Alles best, dacht Luciën, als ik maar niet van mijn graatje ga.

Op zes snijtafels lagen overschotten onder groene doeken te wachten. Direct na hun overlijden was er per persoon tien liter balsemvloeistof in hun lichaam gepompt, waarna ze bijna een jaar in een bad met formaline moesten dobberen, wachtend op argeloze studenten als Luciën. Voordat zijn pupillen mochten aanvallen sprak dr. Demesmaeker hen toe. Er was maar één manier om de burgers die hun stoffelijke resten ter beschikking hadden gesteld voor deze altruïstische daad te bedanken, zei hij zacht: 'Met respect en leergierigheid.'

'De hamburgers?' hoorde Luciën een van zijn medestudenten fluisteren, waarna hij een steek van misselijkheid voelde, maar hij had geen tijd om daarover na te denken, want dr. Demesmaeker trok het laken van het overzichtspreparaat, een volledig intact stoffelijk overschot dat al vijftien jaar speciaal voor dit college werd gebruikt. Met de andere rompen in de snijzaal konden de studenten zo zelf aan de slag, dit lichaam

diende – een term van de hoogleraar zelf – als *showmodel*.

Er ging een korte schokgolf door de groep studenten: voor velen was dit hun eerste dode van dichtbij. Vooral de ontmenselijking was schokkend. Het lichaam had een onbestemde grauwe kleur, die in niets deed denken aan de teint van een levende. De snijzaal begon zo langzamerhand doortrokken te raken van de ijle lucht van formaldehyde en het balsemvocht waarmee het vlees was gemarineerd. Luciën zag twee meisjes elkaar troostend vasthouden en het liefst had hij zichzelf ook laten ondersteunen of desnoods een medestudent ondersteund.

Luciën keek naar het showmodel. Het vlees oogde doder dan dood, dit kon onmogelijk iemand zijn die ooit had liefgehad, gevochten, genoten van het bestaan, iemand die vrienden had gehad, de liefde bedreven en een man van wie was gehouden. Luciën kreeg het benauwd van het idee dat iedereen die hij liefhad, hemzelf inclusief, in de toekomst als showmodel in een door tl-buizen verlicht practicumlokaal kon liggen.

De groep schaarde zich rond de tafel, waarna dr. Demesmaeker met beide handen in rubberen handschoenen de buik van het demonstratieflijk opende. De darmen waren er al uit weggesneden, maar in de rompen op de stalen onderzoekstafels zaten die nog wel. De studenten moesten hun snijsetjes klaarleggen: houten doosjes met scalpels, pincetten en scharen. Een docent verwijderde de doek over een van de rompen en een ander deed voor wat er van de artsen in spe werd verwacht. De man maakte een grote incisie in de borst van de romp, en dit was het moment dat Luciën zich week voelde worden – hoewel hij uit voorzorg dus wel degelijk goed had gegeten.

‘Stop eens...’ zei dr. Demesmaeker tegen zijn collega, waarna hij zich richtte tot zijn leerlingen. ‘In alle eerlijkheid: tijdens mijn eerste ontleding ben ik zelf bezwijmd, wat ik toen verschrikkelijk vond, maar inmiddels weet ik dat het niets is om je voor te schamen. Het is volstrekt normaal om...’

Woorden die Luciën al niet meer hoorde.